

Háborús mindennapok egy főispán szemével

Nagy Imre Gábor – Vértesi Lázár (szerk.): Nagyatádi Visy László pécsi főispán háborús naplója I. Pécs, MNL Baranya Vármegyei Levéltára, 2023. 528 oldal.

A Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Vármegyei Levéltára az idei évben egy régóta tervezett projektjét valósíthatta meg, amikor a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával lehetővé vált Nagyatádi Dr. Visy László (1854-1935) egykori pécsi ügyvéd, majd főispán első világháború alatt íródott naplójának megjelentetése. A 6 kötetes kézirat még 1996-ban került a Baranya Megyei Levéltár birtokába, letéti szerződés keretében. Visy a naplóit 1914. július 26-tól kezdődően 1921. augusztus 23-ig bezárólag vezette, 1650 oldalon elbeszélve, miként élte meg ő a magyar történelem e hét, megrázkódtatásokkal teli (első világháború, őszirózsás forradalom, Tanácsköztársaság, Trianon, Pécs és a környező régió szerb megszállása), viharos esztendejét.

Nem újszerű a megállapítás, hogy a napló mint történeti forrás előnye, hogy – az emlékirattal szemben – az eseményekkel egyidejűleg, naprakészen íródik, az információk nem vesznek el vagy torzulnak az évek, évtizedek távlatából, és íróját jellemzően nem befolyásolja öngigazolási kényszer sem. Visy naplója esetében további szerencsés körülmény, hogy azt nem a nyilvánosságnak szánta (legfeljebb lezármazottjainak okulására), ennek megfelelően véleményét, gondolatait rendszerint őszintén és kendőzetlenül, olykor egészen nyersen fogalmazta meg benne. Ez a fajta nyíltság szintén hozzáad a forrás történeti értékéhez.

Visy naplóbejegyzései révén, melyeket 1917 decemberéig napi rendszerességgel vezetett, elsősorban az ő és családja magánéletébe, hivatali munkájába, társas kapcsolataiba, illetve a háborús hátország mindennapi életébe nyerhetünk bepillantást, de természetesen foglalkoztatták a harctéri események is, melyekről – igaz, nem minden esetben hiteles és pontos – értesüléseit is rendszeresen feljegyezte. Visynek lehetősége nyílt többféle forrásból is tájékozódni, hiszen a sajtó és a fronton szolgálatot teljesítő gyermekeitől kapott levelek mellett magas hivatali pozíciójából adódóan (magával Tisza István miniszterelnökkel is levelezett), illetve jelentős közéleti szereplőként, a helyi felsőbb társasági körökben (pl. Pécsi Nemzeti Kaszinó) mozogva is sok többletinformáció birtokába juthatott. A hátország

problémáinak megoldásában pedig pécsi főispánként ő maga is tevékenyen, napi rendszerességgel részt vett (pl. hazaszállított sebesült katonák gondozásának megszervezése, hadsegélyezési és jótékonyági akciók, hadikölcsönök népszerűsítése, közéletmelzési feladatok). Érdekes folyamatként rajzolódik ki a naplót olvasva, amint Visy László, egy művelt, liberális értelmiségi a háború feszült légkörében, a növekvő nehézségek közepette és nem utolsósorban a mindent elárasztó, uszító propaganda hatására, miként lesz egyre fogékonyabb egyfajta radikális nemzeti sovinizmusra. Ennek jeleként a naplóban előrehaladva egyre gyakrabban fordulnak elő a másik táborba tartozó nemzetekről írt indulatos kirohanások (olykor még a civil lakosság elleni atrocitásokat is helyeselve és szorgalmazva), illetve a „győzelmet hátráltató”, belső ellenségnek tekintett csoportokról, így például a zsidóságról vagy a nemzetiségekről megfogalmazott gyűlölködő kijelentések.

A naplóhoz a bevezető tanulmányt Nagy Imre Gábor, a forráskiadvány egyik szerkesztője, az MNL Baranya Vármegyei Levéltárának főlevéltárosa írta. Ebben részletesen sorra vesz és megismertet az olvasóval minden olyan háttérinformációt, amely magának a naplónak az értelmezéséhez fontos lehet, kezdve Visy László származásával, melyből a több generáción átívelő társadalmi felemelkedés szemléletes példája tárul elénk: hogyan válhatott Visy (aki egyébként német származású volt, és 1905-ös nemesítéséig a Jobst vezetéknévvel viselte), akinek távolabbi felmenői apai ágon kisiparosok, anyai ágon pedig jobbágyok voltak, sikeres szabadfoglalkozású értelmiségivé, majd 1911-1917 között pécsi főispánként a város egyik legfontosabb közjogi méltóságává. A tanulmány foglalkozik ezenfelül családjával is, bemutatja Visy életútját és karrierjét, személyiségét, identitását, szó esik a polgári középosztályhoz tartozó Visy-család életkörülményeiről, magáról a nagy háborúról és annak háttérházi kihatásairól, végül pedig a forrásközlés módszertani kérdéseiről.

A naplóban olvasottak jobb megértéséhez, kontextusba helyezéséhez a bevezető tanulmányon kívül nagy segítséget nyújt a gazdag jegyzetapparátus is, melyben többek között a naplóban név szerint említett kortársakról olvashatunk rövid ismertetéseket (csak az 1914-es kötetben 730 személyre tesz utalást Visy). Szintén hasznosak a lábjegyzetekben szereplő sajtóhivatkozások, melyek egy-egy, a naplóban említett esemény kapcsán lehetővé teszik, hogy azt más nézőpontból is megismerhessük. A könyv elején, a borító belső felén elhelyezett családfa révén áttekinthetőbbé válik Visy szerteágazó rokonsága, és ezt kiegészíti még a kötet végében található, részletesebb családtörténeti adattár is. A könyv hátsó borítójának belső oldalán kapott helyet egy 1913-as térkép Pécs szabad királyi városról, mely a térbeli tájékozódást segíti. Ehhez tartozik a naplóban leggyakrabban előforduló városi helyszínek listája, amelyek az említett térképen számokkal vannak jelölve, és amelyek mindegyikéről rövid leírás olvasható, kitérve az épületek mai funkciójára is. A kiadványban mindezek felül még katonai kifejezések szótára,

a Monarchia haderejének rövid bemutatása, rövidítésjegyzék, idegen szavak jegyzéke, valamint hely- és személynévmutató is szerepel.

Mindezek alapján megállapítható tehát, hogy a forráskiadvány szakmailag (és esztétikailag is) igen magas színvonalú. A kötet létrejöttét segítő rengeteg munkában – a napló szövegének begépelése, a szöveggondozás, a jegyzetapparátus, a segédletek elkészítése stb. – a két szerkesztőn, Nagy Imre Gáboron és Vértesi Lázáron kívül még az MNL Baranya Vármegyei Levéltárának tíz további munkatársa működött közre, nem túlzás tehát azt állítani, hogy a kiadvány példátlan csapatmunka eredménye. A tervek szerint 2024-ben fog sor kerülni az 1915-ös napló kiadására, majd utána sorban a továbbiakra, melyek közül az 1918–1921 közötti időszak, akárcsak Visy eredeti kéziratái esetében, egy kötetben szerepel majd.

Érdemes megemlíteni végül azt is, hogy a naplóhoz számtalan, önmagában is komoly történeti értékkel bíró „melléklet” tartozik: fényképek, személyes és hivatalos levelek, táviratok, gyászjelentések, meghívók, újságkivágások, térképek, stb., melyek egy része a kiadványban is szerepel. Felmerült annak a lehetősége is, hogy a levéltár a Visy-naplót ingyenes e-könyv formájában is megjelentetné, amely így az internet révén jóval több olvasóhoz juthatna el, ráadásul így lehetőség nyílna arra is, hogy a naplóhoz tartozó összes mellékletet digitalizálva, jó minőségben és számbeli korlát nélkül közkinccsé tegyék.

Varga Tamás